

СУЧАСНИЙ АГРОЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ПРИРОДНО- РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОЛІССЯ

Б. В. Матвійчук, к. с.-г. н., докторант
Полтавська державна аграрна академія

Ресурсний потенціал регіону трактується як сукупність екологічної, економічної, соціальної систем, які об'єднують усі

демографічні, матеріально-технічні і природні ресурси території.

Глобальне погіршення стану навколишнього середовища, виснаження і деградація відновлюваних природних ресурсів призвели до перегляду сформованої концепції у відносинах природи і суспільства та викликали необхідність екологічно безпечного, комплексного та ефективного використання природно-ресурсного потенціалу [3].

Для розробки механізмів управління і ефективного використання природно-ресурсного потенціалу регіону Полісся слід розкрити сутність і зміст цієї категорії. Вони, перш за все, являють собою природні об'єкти і явища, які використовуються в сьогоденні, минулому і майбутньому для прямого і непрямого споживання, сприяють створенню матеріальних багатств, відтворенню трудових ресурсів, підтриманню умов існування людства і, як наслідок, підвищують якість життя.

Постійно зростаючий антропогенний вплив людини на навколишнє середовище все чіткіше проявляє обмежувальний вплив природи на умови життя населення регіону.

Порівняно з Україною, у цілому Полісся характеризується більш низьким рівнем сільськогосподарського освоєння земель. Досить високою є питома вага пасовищ та природних кормових угідь. Порівняно з Україною, в цілому нижчу бальну оцінку за середньоукраїнською шкалою є значення оцінки сільськогосподарських угідь Поліського регіону [2].

Досконалий аналіз проблеми використання і відтворення природно-ресурсного потенціалу, виявлення показників ефективності його раціонального споживання, методів оцінки й удосконалення управління мають принципове наукове значення. Вирішення цих завдань дозволить визначити не тільки фактори зростання сумарного потенціалу регіону Полісся – екологічного, економічного, соціального, інвестиційного, а й передумови, що визначатимуть можливості цього зростання.

Аналіз останніх досліджень дає можливість стверджувати, що питанню сукупного агроекологічного стану природно-ресурсного потенціалу регіону Полісся присвячено мало наукових праць. Хоча проблематиці сутності і ролі природно-ресурсного потенціалу присвячено праці вітчизняних учених: О. І. Фурдичка, В. С. Паштецького, М. А. Хвесика, Є. В. Хлобистова, І. К. Бистрякова, Н. В. Карасвої і ін.

Значного поширення набуло розуміння ресурсного потенціалу (або природно-ресурсного) у вузькому сенсі, коли під ресурсами

розуміється сукупність тільки природних ресурсів, до складу яких можуть бути включені і природні умови. У цьому випадку природно-ресурсний потенціал розглядається не тільки як сукупність матеріальних природних ресурсів, що беруть участь у виробничому процесі як засоби виробництва, до нього входять і інші ресурси екосистеми, щоб забезпечити задоволення різноманітних потреб людей. Здавалося б, що природно-ресурсний потенціал і природні ресурси – два ідентичних поняття, що включають однакові елементи, фактори.

Однак при цьому слід урахувати основне положення, подане в ряді праць, про необхідність комплексного підходу в оцінці використання природно-ресурсного потенціалу, оскільки територіальне поєднання природних ресурсів у регіоні являє собою не суму розрізаних ресурсів, окремих природних чинників, а єдиний природний комплекс, в якому взаємопов'язані всі елементи. Просте сумування ресурсів території не враховує комплексний ефект, що виникає в результаті використання всієї сукупності певних поєднань ресурсів території [1].

Споживацький тип природокористування призвів до перевикористання сировинних і земельних природних ресурсів і, як наслідок, колапсів в економіці, зумовив прогресуючу деградацію навколишнього природного середовища за відсутності охорони та залучення у товарообіг екологічних ресурсів.

Катастрофічні наслідки політичної, економічної, соціальної криз і, як наслідок, суттєве погіршення екологічної ситуації у країні обумовлюють необхідність радикальних змін у еколого-економічних та еколого-соціальних відносинах нації. Вони потребують удосконалення на рівні з іншими проблемами державотворення на принципах збалансованого розвитку.

За даними Житомирської філії ДУ «Держгрунтохорона» в області протягом 2001-2006 рр. на один гектар ріллі вносилося по 56 кг д.р. мінеральних і 2,7 тонни органічних добрив. У наступні роки намітилась тенденція до підвищення їх внесення, особливо у лісостеповій частині, але такої кількості добрив недостатньо для отримання бездефіцитного балансу поживних речовин, особливо при наявному отриманні високих врожаїв сільгоспвиробниками області.

Що стосується хімічної меліорації ґрунтів, то вона практично призупинена. Для прикладу, за період 1986 – 1990 рр. було провапновано 174,4 тис. га, тоді як у 2001-2005 рр. – 5,2 тис. га, у 2006-2010 рр. – 7,3, у 2011 р. – 3,4, у 2012 р. – 3,7 тис. га.

Розораність сільськогосподарських угідь по районах області має

досить високу строкатість у показниках. Вона має досить тісний зв'язок із природною родючістю ґрунтового покриву. Найбільше розорана (74 %) лісостепова частина, особливо у Бердичівському – 77 %, Попільнянському – 79 %, Ружинському – 80 % районах, у перехідній зоні розораність становить 47 % у поліській частині – 29 %.

Серед усього різноманіття ґрунтового покриву області найбільш родючі ґрунти (еколого-агрохімічний бал родючості – 47-58) зосереджені у південній лісостеповій частині (рис. 1): сірі лісові, темно сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені – 119,3 тис. га, чорноземи типові – 205,6 тис. га, лучні та чорноземно лучні – 35,8 тис. га, дерновоглейові – 21,5 тис. га.

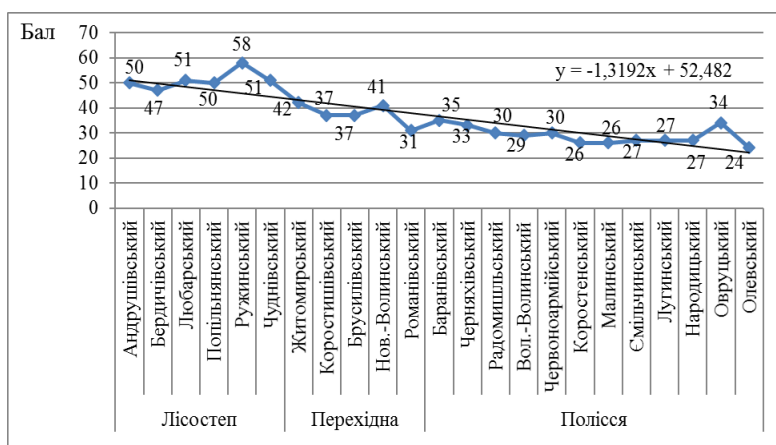

Рис. 1 Характеристика ріллі за еколого-агрохімічним балом родючості по районах Житомирської області

З поступовим переміщенням на північ збільшується вологозабезпеченість території та перевага у ґрунтовому покриві дерново-підзолистих ґрунтів (919 тис. га) різного гранулометричного складу (суглинкові, піщані та глинисто - піщані, супіщані неоглеєні, поверхнево оглеєні, глеюваті, глейові), які характеризуються підвищеною кислотністю ґрунтового розчину, незадовільними водно-фізичними властивостями, низьким вмістом гумусу та валових і легкорозчинних форм поживних речовин.

Із загальної площі земельного фонду області (табл. 1) станом на 05.02.14 р. для сільськогосподарського використання визначено і розподілено за адміністративно-територіальними одиницями по всіх

категоріях власності 1284,4 тис. га. сільськогосподарських угідь, у тому числі:

ріллі	– 1043,3 тис. га.
перелогів	– 34,1 тис. га.
багаторічних насаджень	– 18,9 тис. га.
сіножатей	– 75,3 тис. га.
пасовищ	– 112,8 тис. га.

Таблиця 1

Розораність та еродованість земель

Назва районів	Рілля	
	розораність, %	площа еродованих земель, тис. га.
Андрушівський	85,4	4,0
Бердичівський	81,4	6,1
Любарський	86,5	12,2
Попільнянський	91,2	10,2
Ружинський	83,0	18,1
Чуднівський	81,3	9,1
Романівський	69,7	1,6
Житомирський	77,4	3,0
Коростишівський	81,7	0,8
Новоград-Волинський	64,2	1,3
Черняхівський	78,3	0,9
Баранівський	63,1	0,4
Володарськ-Волинський	37,2	0,8
Ємільчинський	72,6	1,0
Коростенський	77,8	1,8
Лугинський	54,0	0,6
Малинський	73,6	1,8
Народицький	72,9	0,9
Овруцький	56,8	6,1
Олевський	46,1	0,8
Радомишльський	71,9	4,3
Червоноармійський	74,4	0,5
Брусилівський	80,6	1,5
Усього по області	73,3	87,8

Тому питання збалансованого використання природно-ресурсного потенціалу лишається актуальним та недостатньо вивченим. Для його розв'язання необхідно узагальнити досвід використання природно-ресурсного потенціалу регіону і розробити

моделі та програму оптимізації агроекологічного використання на засадах комплексної узгодженості усіх складових з урахуванням особливостей регіону. На Поліссі першочергових заходів потребує аграрний сектор, оскільки він є фундаментом природно-ресурсного потенціалу за відсутності промисловості і інших складових соціально-економічного розвитку.

Основною метою даної праці є усвідомлення необхідності розробки та втілення у практику методологічних засад та програм дій стосовно агроекологічної оптимізації використання природно-ресурсного потенціалу Полісся на принципі збалансованого розвитку. Виділення компонентних, територіальних, функціональних і організаційних складових структури природно-ресурсного потенціалу на прикладах стану земельних, рослинних, водних ресурсів.

Необхідно дати характеристику особливостям і наслідкам негативного впливу природних чинників на стан агросфери і екологічну безпеку регіону; оцінити можливості збільшення продуктивності та підвищення стійкості агроєкосистем; виявити та опрацювати причинно-наслідкові зв'язки природно-ресурсного потенціалу стосовно антропогенного навантаження та розрахувати еколого-економічну ефективність його використання; обґрунтувати шляхи галузевих стратегій природокористування; висвітлити методологічно удосконалену агроекологічну оптимізацію природно-ресурсного потенціалу Полісся на засадах адаптивного природокористування і принципах збалансованого розвитку.

Для концентрації уваги на пріоритетних завданнях еколого-ресурсного управління доцільно в єдиному комплексному підході оцінити взаємодію природно-ресурсного потенціалу і галузей економіки регіону.

Література

1. Игнатенко Н. Г. Природно-ресурсный потенциал территории. Географический анализ и синтез / Н. Г. Игнатенко, В. П. Руденко. – Львов : Вища школа, 1986. – 164 с.
2. Керженцев А. С. Возобновимый ресурсный потенциал экорегиона / А. С. Керженцев, Ю. В. Шульженко // Окружающая среда и устойчивое развитие регионов : новые методы и технологии исследований; под ред. проф. Скворцова Э. В. и проф. Роговой Т. В. – Казань : Изд-во Бриг, 2009. – С. 216–220.
3. Schumm S. A. Geomorphic thresholds: the concept and its applications / S. A. Schumm // Transactions of the Institute of British Geographers. New Series. – 1979. – Vol. 4. – № 4. – P. 485–515.